

HZ. PEYGAMBERİN OTORİTESİNİN DAYANAKLARI

Mehmet BAKTİR*

Anahtar Kelimeler: Otorite, Hz. Muhammed, İslam

Özet

Bir dini lider olarak Hz. Peygamber İslam aleminde önemli bir etkiye sahiptir. Onun bu otoritesinin dayanağının doğru olarak tespiti, İslam aleminin siyasi ve dini sorunlarının çözümüne ışık tutacaktır.

The Supports of the Prophets Authority

Abstract

Key words: authority, Hz. Muhammed, İslam

Hz. Muhammed as a religion leader has an effective influence in Islamic world. Determination base of that authority will lead to solution of the religion and political matter in the Islamic world.

I. OTORİTENİN TANIMI

Otorite çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- a. Emir verme yetkisi ve gücü, bir işi başlatma ve sona erdirme kararı alma ve yargılama yetkisi veya bu tür yetkilere sahip olma konumu.
- b. Başkasına verilmiş bu tür yetki ve güç.
- c. Nüfuz ya da bilgiden kaynaklanan güç ve etki.
- d. Bir fikri destekleyen yazılı emir ve karar.
- e. Bir kaynağın ya da şahidin güvenilirliği.
- f. Özellikle idari kadroda bulunan kişilerin kanun ve emirleri uygulama yetki ve gücüne sahip olması.
- g. Bir projeyi yöneten devlet yetkilisi veya kurumu.
- h. Bazı alanlarda çok bilgi veya tecrübe sahibi olan kişilerin bilgi ve tecrübelerinin güvenilirliği.¹

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi otorite bir şey hakkında yetki ve güç sahibi olmadır. Bu yetki ve güç, farklı şekillerde var olmakta ve farklı alanları kapsamaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Mariam Webster, "Otorite" maddesi; Bkz. Doğan, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Otorite Maddesi; Bkz. Demir, Ömer-Acar, Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara, 1997, s. 173.

A. KAYNAĞINA GÖRE OTORİTE ÇEŞİTLERİ**1. MUTLAK OTORİTE**

Bu otoriteye sahip olanlar başkasına ihtiyaç duymazlar. Onların, otoritelerinin kaynağı kendisidir. İslam akaidine göre bu niteliğe sahip olan yegane varlık Allah'tır. Onun gücünün ve otoritesinin kaynağı olmadığı gibi sınırı ve sonu da yoktur. Bu otoritenin devri veya kısmen birine verilmesi mümkün değildir. Böyle bir şeyi düşünme şirk anlamına gelir. Nitekim Ehl-i Kitap tanrının bazı özelliklerini peygamberlerine verdikleri için müşrik olarak vasıflandırılmışlardır.²

2. GÖRECELİ OTORİTE

Gücünü ve yetkisini başka bir kaynaktan alan otorite ki insanların otoriteleri bu türdendir. Bu otorite kaynağından bağımsız olmaz. Kaynağının çizdiği sınırlar dışına çıkmadığı gibi zamanla da sınırlanabilir. Yani sadece belli bir zaman ve belli şeyler için verilebilir. Aynı zamanda bu otorite şartlara bağlanarak bireyin tam yetkisine de bırakılmayabilir. Bırakılmayabilir dememizin nedeni bazı otoritelerin tamamen bırakılıyor olmasıdır. Bu tür otoritenin de alındığı kaynaklara göre birkaç kısma ayrılması mümkündür.

a. MUTLAK OTORİTEDEN ALINANLAR

Bilindiği gibi İslam inancına göre mutlak otorite Allah'tır.³ İnsanların Allah'tan aldıkları otorite ya da yeti diyelim, iki türdür. Birincisi insanların kendi kararlarını belli şartlarda verebilme yetisi ki buna insan hürriyeti veya iradesi de demek mümkündür. Yani insanlar bu alemde kendi iradeleriyle hareket etme yetisiyle yaratılmıştır. Allah onların kendi iradeleriyle hareket edebilme imkanına sahip olmasını istemiş ve onları bunu yapacak kabiliyette yaratarak da baştan bu imkanı vermiştir. Eğer Allah istemeseydi insanları kendi iradeleriyle hareket eden varlıklar olarak yaratmazdı. Onun insanları iradeleriyle hareket eder biçimde yaratması onları yetkilendirmesi anlamına gelir. Bu yeti arızı durumlar dışında insana varlığı boyunca verilmiş bir yeti olup muvakkât yani geçici değildir. Kendi iradesini kullanmaya kadir olayamayanlar ve insanın gücü dışında olanlar insanın yetkisini sınırlayan bir unsur olabilmesine rağmen onun yetkisizliği anlamına gelmez. Yani insan doğuştan kabiliyetli veya yetkili olarak dünyaya gelir. Ancak yetkisinin de belli sınırları vardır.

İnsanların çalışarak kazanmış olduğu ve kendilerinden asla ayrılmayan bilgi ve beceriler de yine bu guruba dahil edilebilir. Çünkü insanlar bilgiyi kendi iradeleriyle kazansalar da bu yine Allah'ın onlara vermiş olduğu akıl ve zeka sonucudur. İnsanlar bu yetilerini kullanarak ilim sahibi olmaktadır. Bu nedenle bilginin elde edilmesi de dolaylı da olsa Allah'tan olmaktadır.

İkincisi, belli şahıslara özel olarak verilen otorite veya yetkiler. Bunlar daha çok Allah'ın belli zamanlar için insanlara elçi olarak gönderdiği peygamberlerdir. Bu şahısların elçi seçilmelerinde kendilerinin bir katkısı bulunmadığı gibi bu görevi reddetme yetkileri de yoktur. Bazı insanların üstün ahlakı ve meziyetleri sayesinde

² Yusuf, 12/67; Maide, 5/73; İzahlar için bkz. Bayraktar, Bayraktar, Farabide Devlet Felsefesi, İstanbul, 1983, s. 31.

³ Yusuf, 12-40.

almış oldukları mevki ve mertebeler de bu guruba dahil olabilir. Mesela Allah'ın veli kullarının sahip olduğu ilham vb tür yetenekler bunlardandır.⁴

b. GÖRECELİ OTORİTEDEN ALINANLAR

Bu tür yetkiler, insanların belli kişilerden veya kurumlardan çeşitli şekillerde aldıkları yetkililerdir. Bu yetkiler, daha çok ikincil ve daha sonraki şahıslardan alınan yetkililerdir. Bu yetkilerin en belirgin özelliği sınırlı olmasının yanın da muvakkat yani süreli olmasıdır. Yetkiyi veren mercii istediği zaman bu yetkiyi geri alabilir veya yetkisinin devamını sağlayabilir. Bu otoriteler de belli kurallara bağlı yani sınırlı olurlar. Bu kuralların dışında hareket etme imkanına sahip olamazlar.

Allah, insanlara içinde yaşadıkları alem ve kendileriyle ilgili alanlarda istediklerini yapabilme yetisi vermiştir. Nitekim bir ayette şöyle buyurur: "Biz yer ve göktekilerin hepsini sizin emrinize amade kıldık....."⁵ Bu ayetin anlamı insanlar kabiliyet açısından bazı şeyleri yapmaya muktedir ve alem de insanların yaptıklarına boyun eğmeye müsait yaratılmıştır. İnsanlar bu alemden istedikleri gibi faydalanabilirler alem onlara itiraz etmeye yetkili değildir. Yani insanlar bu alemin Allah tarafından tayin edilmiş halifesidir.⁶

İnsanlar, bu yetkiyi beceri ve kabiliyetlerine göre paylaşmışlardır. Her ferdin kendine göre yetki alanı oluşmuştur. Bu alanların bazılarını insanlar doğuştan sahip olmalarına rağmen bazılarını da sonradan kazanmaktadır. Doğuştan getirdikleri yetki alanları kendi şahıslarıyla ilgili olan alanlardır. Bunlara kişilik hakları diye de bakılabilir. Bunun dışında meslek edinme vb. şeyleri sonradan kazanmaktadır. Sonradan kazanılan ve insanları etkileyen alanları birkaç kısma ayırmak mümkündür. Devlet yönetimi yani siyaset, din ve ilim bunların başında gelir. Bizim konumuzu ise din oluşturmaktadır. Dinin bir otorite olduğu her kes tarafından bilinen bir gerçektir.

B. ALANINA GÖRE OTORİTE ÇEŞİTLERİ

Her otoritenin kapsadığı bir alan vardır. Bu alanlara göre de farklı isimlerle anılırlar. Mesela idari bir alan için olan otoriteye siyasi, ilim alanı için olan bir otoriteye ise ilmi otorite denir. Bu otoriteler farklı şekillerde ve farklı konumlarda olabilir. Daha açıkçası bu otoriteler, süreli veya süresiz, mutlak otoriteye dayanan veya dayanmayan bir otorite olabilir. Böylece her tür otorite türünü içinde barındırabilir. Bu tür otorite çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. BİREYSEL OTORİTE

Bu tür otorite daha çok kişinin şahsıyla ilgili konuları kapsar. Buna kişinin kendiyle ilgili kararları verme yetkisi de denebilir. Bu tür ehliyeteye sahip olacak kişide iki şey aranır. Birincisi bireyin akıllı olması ve karar verme gücüne sahip olması. İkincisi ise belli bir yaşta olması yani baliğ olması gerekir. Bu şartları bulunduran kişi kendisiyle alakalı konularda tam yetkilidir. Bu yetki her hangi bir kişi veya kurum tarafından elinden alınamaz. Ancak sağlığını yitirmesi bunun istisnası olabilir.⁷

⁴ Tehanevi, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşafü İstilahatü'l-Fünun*, İstanbul, 1984, s. 1308.

⁵ El-Caşiye, 45/13.

⁶ Bkz. Bakara, 2/30.

⁷ Bkz. Hallaf, Abdulvehhab, *İlim-i Usulü'l-Fıkh*, İstanbul, 1983, s. 154; Aydın, M. Akif, *İslam Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 22-23.

2. İLMİ OTORİTE

İlmi alanı içine alan bu otorite bireylerin her birinin belli şartları yerine getirdiğinde alabileceği bir otorite türüdür. Çeşitli bilim dallarından oluşan geniş bir alana sahip olan bu otoritenin elde edilmesi eğitim ve öğretimle olmaktadır. Ancak bunun gelişi güzel her önüne gelen kişilerin bu otoriteye sahip olduğunu iddia etmesini engellemek ve bir güven ortamı oluşturma için bu konuda siyasi otorite tarafından desteklenen yetkili bilim adamlarından oluşan bir kurul veya usuller çerçevesinde hazırlanan yetki belgeleriyle tescilli sağlanmaktadır. Bu noktaya kadar gelinceye değin de şahıslar çeşitli şekillerde imtihana tabi tutularak eğitim ve öğretimin her evresinde denetime tabi tutulmaktadır. Bu otoritenin kaynağı her ne kadar hocalar gibi gözükse de asıl kaynak bireyin edindiği bilgilerdir. Hocaların görevi öğrenci vb isimlerle anılan bireyi yetiştirmek ve onun bu bilgileri aldığını tescil etmektir.⁸

3. SİYASİ OTORİTE

Topluları yönetmek ve onlar adına bazı kararlar alıp, uygulama yetkisi de denebilir. Bu otorite çeşitli şekillerde elde edilmektedir. Eskiden babadan oğluna miras şeklinde veya kabiledeki ileri gelenlerin seçimi gibi yollarla elde edilmekteydi. Günümüzde ise artık halkın akıl balığ olanlarının hepsinin katılımıyla yapılan seçimle elde edilmektedir. Bu seçimin farklı şekil ve usulleri bulunmaktadır. Bu şekil ve usullere göre de yönetim şeklinin isimleri az çok değişebilmektedir. Ama bizim konumuzun sınırları bunları işlemeye elverişli olmadığı için kısa geçmek zorundayız.⁹

4. DİNİ OTORİTE

Dini konuları içine alan bu otorite gerek bireylerin gerekse toplumun dinle ilgili mevzularında karar verme yetkisine sahiptir. Ya da daha genel olarak düşünürsek dini tebliğ etme ve açıklama yetkisine sahip olma konumudur. Bu yetkiye sahip olabilecek farklı özelliklerde kişiler olabilir. Birinci olarak peygamberler tarafından tebliğ edilen dinin anlatımını veya açıklanmasını ya da öğretilmesini üstlenen ilim adamları. Bunlar dinin her hangi bir kuralını değiştirme veya kaldırma yetkisine sahip değildir. Onların görevi dini olduğu gibi insanlara öğretmek ve onların sorunlarını gidermek. Ancak bu anlayış İslam inancına göre değildir. Farklı dinlerde bu ilim adamları veya din adamları ki İslam'da bu kavrama rastlanmaz, dinin kurallarının değiştirilmesi veya kaldırılmasına hatta kişinin dine kabulü ve reddine karar verebilir. Ancak İslam inancına göre kişinin imanına ancak bireyin kendisi karar verir. Çünkü İslam inancına göre özellikle de Ehl-i Sünnete göre iman kalple tasdiktir. Dille iman ettiğini söylemesi sadece bireyin mümin olduğunu açıklaması için gereklidir.¹⁰

İkincisi ise Allah'ın dininin insanlara tebliğ edilmesinde görevlendirilen peygamberlerdir. Peygamberler Allah'ın emirlerini yer yüzünde insanlara ulaştırırlar ve onlara dini anlatırlar. Yeniden hüküm koyma veya değiştirme yetkileri yoktur.

⁸ Bkz. Hallaf, a.g.e., s. 259.

⁹ Bkz. Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammed, el-Ahkamü's-Sultaniyye, ts. s. 6.

¹⁰ Bakillani, Ebu Bekir Muhammed b. Et-Tayyib, Temhidü'l-Evail ve Telhisü'd-Defail, Tah. İmadüddin Ahmed Haydar, Beyrut, 1987, s. 388; Pezdevi, Ebu Yusuf Muhammed, Ehl-i Sünnet Akaidi, Çev. Prof. Dr. Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1988, s. 209; Bağçeci, Muhittin, Nesefiye Göre İman, Kayseri, ts., s. 1.

Onlar sadece bir elçi ve Allah'ın kulludurlar. İnsanüstü vasıflara sahip olmadıkları gibi dini yaymadaki çabaları da insani şartlar altında gerçekleşmektedir. Mucizeler ve Allah'ın dualarını kabul ettikleri şeyler dışında olağan dışı şartlar oluşmamaktadır. Zaten öyle şeylerin olması insanların imtihana tabi tutulmaları fikrine uygun düşmezdi.

Dini otoritenin kaynağı Allah olmasına rağmen, Allah bu otoritesini hep araçlarla temin etmiştir. Bunun nedeninin farklı şeylere bağlamak ve farklı şekillerde izah etmek mümkündür. Ancak en önemlisi Allah'ın kendisinin böyle olmasını istemesidir. Dolayısıyla bu otoritenin uygulanması için çeşitli şahsiyetler ve otorite sahiplerinin oluşması da kaçınılmazdır.

Dini otorite sahibi olanları, farklı anlayışlar olsa da genel olarak; peygamber, halife (imam), alimler ve şeyhler olmak üzere üç grupta toplamamız mümkündür. Bunlar içerisinde peygamber otoritesini Allah'tan, halifeler seçilme şekillerine göre farklı yerlerden, alimler ise kendi kazanımları sayesinde elde ettikleri bilgilerinden, şeyhler ise işledikleri iyi amellerden almaktadır. Bizim konumuzu ise otoritesini mutlak varlıktan alan peygamber oluşturmaktadır. Her ne kadar konumuz nübüvvet olsa da biz özelde Ehl-i Sünnete göre peygamberi ele alacağız. Dolayısıyla bizim konumuzun ana merkezini Hz. Muhammed oluşturacaktır. Hz. Peygamberin otoritesini bütün yönleriyle ele almak bu çalışma için mümkün olmayacağı açık olduğundan biz Hz. Peygamberin otoritesinin dayanaklarını incelemeye çalışacağız.

II. HZ. MUHAMMEDİN OTORİTESİNİN DAYANAKLARI

Otorite sahipleri, bu otoritelerini çeşitli şekillerde farklı kaynaklardan alabilirler. Kimileri bunu atalarından miras olarak, kimileri silah zoruyla, kimileri seçim yoluyla, kimileri bilgi yoluyla kimileri de tabiat üstü mutlak hakim olan varlıklardan alabilirler. Hz. Muhammed de otoritesini mutlak hakim olan, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve istediğini yapan bir ilahtan almaktadır. Bu kaynak, sınırsız bir güce ve otoriteye sahip kaynaktır. Ancak bu kaynağın iradesi doğrultusunda bu alemin halifesi seçilen insan bu kaynağı kabul etmesi ve ona inanması durumunda bir anlam kazanmaktadır. Mutlak gücü ve hakimiyetine rağmen insanlar tarafından inanılmadığı takdirde otorite olması insanlar açısından bakıldığında bir anlam taşımamaktadır. Bunun böyle olmasının nedeni de yine bu otoritenin bizzat kendisinin böyle takdir etmesidir. Eğer bu otorite yani Allah isteseydi bu insanlara kendini zorla kabul ettirir ve onları istediği yola yönlendirebilirdi. Nitekim bir ayette "Eğer Allah dileseydi sizlerin hepsini hidayete getirirdi."¹¹

Allah, insanları kendilerini yönlendirecek olan otoriteleri seçmeleri konusunda serbest bırakmıştır. Ancak onlara yardımcı olmak amacıyla peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler insanları doğru yola sevk ederken ya da İslam'ın dinin yayarken verilen mücadele her ne kadar ilahi destekli olsa da insani ölçüler içerisinde olmuştur.

Bütün bunlar göz önüne alındığında Hz. Peygamberin otoritesinin vazgeçilmez iki dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, mutlak otorite tarafından .yani Allah tarafından seçilip yetkilendirilmesi, ikincisi ise gönderildiği

¹¹ El-Enam, 2/35.

toplum tarafından tanınmasıdır. Aslında birinci şart onun otorite olması için yeterlidir. Ancak elçiliğini yerine getirmesi için de kendisinin yetkili bir elçi olduğu kabul edilmeli. Bunun nedeni aşkın bir varlığın elçisi olması ve bu varlığın insanlara imtihan ve çeşitli sebeplerden dolayı doğrudan hitap etmemesidir. Eğer Allah insanlara bu benim elçim diye doğrudan bildirseydi insanların buna inanmasına gerek kalmazdı.

Biz bu nedenle Hz. Peygamberin otoritesini iki ana bölümde incelemeye çalışacağız. Birinci bölümde Allah'ın elçi tayin etmesi, ikinci bölümde ise elçinin toplum tarafından tanınmasını ele alacağız.

A. MUTLAK OTORİTE TARAFINDAN ELÇİ TAYİN EDİLMESİ

Bir otorite tarafından her hangi merciye tayin edilecek kişiler için belli ölçüler gözetilmesi bir gelenektir. Bu gelenek insan tarihi boyunca hep aynı ölçüleri kullanmıştır. Bu nedenle o dönemin ileri gelen Arapları Hz. Muhammed'in peygamber tayin edilmesini bir türlü kabul etmemişlerdi. Çünkü onlara göre Allah'ın elçiliği gibi yüce bir makama gelecek kişinin taşıması gereken özelliklerin bir çoğunu Hz. Peygamber taşıymıyordu. Onların ölçülerine göre böyle bir elçi, malca zengin, makamca daha yüksek ve bir sultan oğlu olmalıydı. Öksüz, fakir ve bir sultanın oğlu olmayan biri her ne kadar doğru ve dürüst olsa da bu makama gelemezdi.

Allah katındaki ölçü ise insanların ölçüsünden farklıydı. O'nun ölçüsüne göre doğru, dürüst ve erdemli birinin peygamber olması gerekirdi. Nitekim peygamberlerin bir çoğu ahlaki açıdan seçime tabi tutulmuş onların malına mülküne ve unvanına bakılmamıştı. Çünkü elçilikte asıl olan mal mülk değil güvenilir olmaktır. Bu hem insan açısından hem de Allah açısından geçerlidir. İnsanlar güvenilir olanın sözüne itimat ederler, yalancının sözüne zorla da olsa itimat etmezler. Ancak çıkarlar bunun dışındadır.

Allah'ın elçisinin de güvenilir olması gerekir. Güvenilir olmayan birini Allah'ın kendisine elçi seçmesi ilahlık makamına yakışmayacağı gibi Allah'ın da böyle birini seçmesi muhaldir. Çünkü nübüvvet görevi tamamen bir güven unsuruna dayanır. Zira haber verilen alanın test edilme imkanı yoktur. Her ne kadar bu alanın varlığı çeşitli yollarla ispat edilse de bu ispat şüpheleri tamamen ortadan kaldıracak bir duyu alanı bilgisinin derecesine ulaşamayabilir. Bu nedenle peygamberlik müessesesi tamamen bir güven duygusu üzerine kurulmaktadır. Güven eksikliğine neden olacak en ufak bir şüpheyi taşıyacak kişinin peygamber olması dünyada hangi makama ve mülke sahip olursa olsun düşünülemez.¹²

Belki bu izahlardan sonra akla hemen mucizeler gelebilir ve onların kesin bir delil olduğu söylenebilir. Ancak mucizeler kesinlik taşıyalar da bu kesinlik aynen yakın derecesine ulaşması mümkün değildir. Mucizenin sağlayacağı ancak istidlal yoluyla bir destektir. Hatta bu tür olayların peygamberliği destekleyici olması için nübüvvet iddiasıyla ortaya atılması gerekir. Aksi takdirde bu tür olaylar peygamberlik için bir delil olamaz. Bu nedenle Allah dostlarından sadır olan olağan dışı olaylar mucize değil keramet olarak değerlendirilir. Üstelik bunlar istem dışı da olabilirler.

¹² Bkz. Sönmez, Bülent, *Peygamber ve Filozof*, Ankara, 2002, s. 134.

Tayin edilen elçinin özelliklerine geçmeden önce, bu mercinin özelliklerini ortaya koymak daha faydalı olabilir. Çünkü bazı tanrı anlayışları bir elçi göndermeyi içermeyebiliyor. Mesela Hristiyanlara göre peygamber bir elçi olmadan ziyade kutsal bir varlık olarak algılanır. Yine Tanrıyı ilk muharrik gören ve alemin varlığını sudurla açıklayan bir tanrı anlayışına göre elçi gönderilmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle elçi gönderecek bir ilahın bazı vasıflara sahip olması gerekmektedir.

1. TAYİN EDEN MERCİ

Peygamber gönderilmesine karar veren ve kimin peygamber olacağını seçen, şüphesiz alemde mutlak otoriteye sahip olan Allah'tır. Kelam alimlerine göre bu konuda insanların ya da Allah dışında karar vermeye yetkili bir mercii yoktur. Farabi gibi bazı İslam filozoflarının kısmen de olsa, risaletin kesbi olduğu görüşüne sahip olduğu iddia edilir. Bunu ise Farabi'nin sudur nazariyesine dayandırır.¹³

Elçinin otoritesini kabullenecek toplumun bu elçinin dayandığı otoriteyi tanıdığı olması gerekir. Allah'a inanmayan bir toplumun ya da bireyin, Allah'ın elçisini kabullenmesi mümkün değildir. Hatta Allah'a inanmanın yanında onun elçi göndermesini de kabul etmesi gerekir. Çünkü bazı insanlar (Deistler), Allah'a inanmalarına rağmen onun peygamber göndermesine çeşitli nedenlerle karşı çıkmaktadırlar. Bunları, aklın insanları yönlendirmesini yeterli görüp ayrıca peygamber gönderilmesinin gereksiz olduğuna inananlar, Allah'ın elçisinin olmasını kabullenmeyen ya da elçiyi Allah'ın sıfatlarıyla vasıflayanlar ve elçi gönderecek bir tanrı anlayışına sahip olmayanlar diye üç gruba ayırmamız mümkündür.¹⁴

Yukarıda saydığımız inançlardan her hangi birine sahip olan bir topluma peygamberi kabullendirmek mümkün olmayabilir. Peygamberlik ancak İslam dinin ortaya koyduğu tanrı anlayışına sahip toplumlara da geçerli olabilir. Bu açıdan bakıldığında Araplar böyle bir tanrı anlayışına tam anlamıyla sahip olmasalar da en azından bir peygamber gönderecek tanrı anlayışına sahiptirler.

İnsanlar arasında böyle farklılıkların olmasının nedeni, Tanrı anlayışlarının insanlar tarafından oluşturulmasıdır. Zira insanlar arası, hatta insanlarla Allah arasında iletişimi sağlayan dilin insanlar tarafından oluşturulması ve geliştirilmesidir. Her ne kadar vahiy ile gelen bilgiler değişmez doğrular ise de insanların onları anlamaları ve yorumlamaları o kavramların insanlardaki karşılığına göre olmaktadır. Bazı kavramlar vahiy ile yeniden yapılandırılabilir ve bu sınırlıdır. Bunun dışında kalan kavramlar insanlara bırakılmıştır. Bu nedenle, de insanların tanrı kavramından anladıkları ve yorumladıkları farklı olmaktadır. Bunun dışında tanrının anlaşılmasını zor ve karmaşık olmasının nedeni, insanların kullandığı kavramların insan üstünü kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Zira aşkın bir varlığı içkin bir varlığa tanıtmak oldukça zordur. Bu tanıtmı genelde insanları tanımlayan kavramlarla ve kavramların içeriği değiştirilerek yapılmıştır. Ancak içerik değişikliğinin yine beşer sınırını aşmaması kavramların tamamen aşkın bir varlığı kapsayacak kadar net bir şekil

¹³ Bkz. Farabi, *Medinetü'l-Fazıla*, Çev. Nafiz Dannişman, ts. S. 71; Sönmez, a.g.e., s. 124; Dabaşı, Hamid, *İslamda Otorite*, Çev. Süleyman E. Gündüz, İstanbul, 1995, s. 16.

¹⁴ Bolay S. Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 1996, s. 187. Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, 3. Baskı, Selçuk Yay., Ankara, 1992, s. 170-171.

almasına imkan vermemiştir. Bu da insanların Allah'ı tanımlamalarının, insani özelliklere bürünmesine neden olmuştur.¹⁵

Dolayısıyla insanlar, kültür yapılarına göre farklı tanrı anlayışları geliştirmişlerdir. Bu anlayışların bazılarına göre tanrı elçi gönderebilen, bazılarına göre de çeşitli nedenlerle elçi göndermeyen bir varlık olarak algılanmıştır. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1-İnsan aklının her şeyi bileceğine ve dolayısıyla peygamber gönderilmesine gerek olmadığına inananlar. Bu insanlar Allah inancına sahip olmalarına rağmen peygamberin gelmesini gereksiz bulurlar. Onlara göre Allah tarafından insanlara verilen akıl iyiyi ve kötüyü bilmektedir. Dolayısıyla başka bir aydınlatıcıya gerek yoktur. Onlar bu görüşlerini şöyle temellendirir: Eğer akıl iyi ve kötüyü bilemezse, iyi olan peygamberi ve onun getirdiğini de bilemez ve ayırt edemez. Eğer akıl iyi ve kötüyü bilebiliyorsa ayrıca iyi ve kötüyü bildirecek bir peygambere gerek yoktur.¹⁶

Peygamberin gelmesinin gerekli olduğunu savunanlar, bu itirazlara karşı şu yanıtları vermektedirler. Birincisi, akıl her şeyi anlama imkanına sahip değildir. Aklın da anlayamadığı konular vardır. Bu konular genelde aklın alanını aşan konulardır. Çünkü aklın bilgi edinme yolları beş duyu organıdır. Bu organların alanı dışında kalan konuları insanlar beş duyu ile ulaşamadığı için anlayamamaktadır.¹⁷ Bu ulaşımı da ancak peygamberler sağlayabilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında peygamberler akla yardımcı olmakta ve onların ulaşamadığı alanın bilgisini onlara aktarmaktadır.

İkincisi aklın iyi ve kötüyü bilmesi yetmemekte aynı zamanda bu iyi ve kötünün insanlara uygulanması sırasında ihtilaflar çıkmakta. Yani akıl iyiyi bilse bile, toplumu yöneten konumunda olan insanların kendi faydalarını gözetmesi sonucu herkesi içine alacak faydaları ya da iyiyi uygulamamaktadırlar. Bu tür olayların önüne geçilmesi ancak her şeyin üstünde bir varlık tarafından uygulanacak kuralların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu kurallar da insanlara ancak bir peygamber vasıtasıyla bildirilebilir.

2-Tanrı inancına sahip olmayanlar. Tanrının varlığını kabullenmeyen birine tanrının elçisini teklif etmek tutarsız olur. Bu insana yapılacak teklif öncelikle tanrının varlığı olmalıdır. Ancak bu tür insanları da iki kısma ayırmak mümkün olabilir. Birincisi tanrı ile ilgili bir kültüre sahip olmayanlar. İkincisi ise tanrı ile ilgili malumata sahip olduğu halde kabullenmeyenler. Birinci guruba tanrının varlığı teklif edilebilir. Ancak ikinci guruba böyle bir teklifin fayda vermesi çok zordur.

3-Tanrı inancına sahip olup da, peygamber gönderici bir tanrıya inananlar. Bu tür insanlar tanrının varlığına inanırlar. Ancak tanrıyla insan arasında iletişimi sağlayan elçiye bir peygamberlik vasfı verme yerine onu "tanrının oğlu" gibi vasıflarla nitelerler.¹⁸ Bu da onların tanrı anlayışlarından

¹⁵ Bkz. Alfred, Weber, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1964, s. 15; Sönmez, a.g.e., s. 122.

¹⁶ Şehristani Muhammed b. Abdulkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, Tah. Muhammed Fehmi Muhammed, Beyrut, 1992, s. 708.

¹⁷ Sönmez, a.g.e., s. 41; Kant, *Seçilmiş Yazılar*, Çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, 1984, 94-95.

¹⁸ Bkz. Sönmez, a.g.e., s. 103.

kaynaklanmaktadır. Mesela; İncil de Hz. İsa'nın tanrının oğlu olduğundan bahsedilir.¹⁹

Bir elçi gönderme vasfına sahip olacak tanrının belli vasıfları olması gerekmektedir. Bu ifademizden tanrının sıfatlarını insan belirler gibi bir anlam çıkabilir. Ancak Ehl-i Sünnet inancına göre tanrı, kendi vasıflarını kendisi açıklar. Bizim burada bahsetmek istediğimiz şey insanların tanrıya atfettikleri özelliklerdir. Ehl-i Sünnet alimleri bu nedenle Allah'ın sıfatları konusuna özel bir ihtimam göstermişlerdir. Çünkü inanılan tanrı anlayışı insanın bütün fiillerini ve düşüncelerini etkilemektedir. Bireyi etkileyen bu anlayış dolaylı yoldan toplumu ve toplumun kültürünü etkilemektedir. Bu ise insanların ilerlemesi veya gerilemesini tayin eden unsur olmaktadır.

Ehl-i Sünnet alimleri, nasları esas almakla birlikte bu nasların yorumunu da İslam dinin genel ruhuna uygun şekilde yorumlamaya gayret etmişlerdir. Onlara göre Allah, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve her istediğini yapan bir ilahdır ve ondan başka da ilah yoktur.²⁰

2. TAYİN EDİLEN MERCİ

Elçilik makamına getirilen kişinin, İslam inancına göre bu mevkiye gelmesinde hiçbir katkısı yoktur. Katkısı olmadığı gibi bu elçilik görevini de reddetmeye de izinli değildir. Yani Allah tarafından peygamber seçilen bir kişi bunu kabul etmek zorundadır. Buna itiraz edemez. Bunun nedeni hem Allah'ın emirlerini yerine getirmemenin ki Allah tarafından seçilen bir kişi böyle davranışlar sergileyecek karakter ve ahlaka sahip değildir²¹, cezayı gerektireceği hem de böyle büyük bir makama getirilen kişinin bu makamı reddetmeyeceğidir. Zira bir çok insan bu makama istese de gelemmez. Dolayısıyla elde edilmesi mümkün olmayan ancak bir lütuf olan bu makamı hiç kimsenin ne şartlarda olursa olsun terk etmesi düşünülemez.

Bu makama gelen bir elçinin insanlar arasında elçi olarak kabul edilebilmesi için bazı özellikleri bulunması gerekir. Ancak bundan önce böyle bir kavramın ya da anlayışın elçi gelecek toplumda bulunması ve bu elçinin gelmesi bekleniyor olmalı. Aksi takdirde bu topluma elçinin kim olduğunu ispatlamadan önce böyle bir elçinin olabileceğini ispatlamak gerekir. Nitekim yukarıda da bahsettiğimiz gibi bazı toplumlarda peygamber kavramı bulunmamakta bulunsu bile farklı özellikler arz etmektedir. Eğer bir peygamber kavramı yoksa ve de beklenen bir peygamber yoksa o toplumun gelen peygamberi kabullenmesi zor olabilir.

Peygamber anlayışı sadece İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilikte belirgin olarak göze çarpmaktadır. Ancak bu üç dinin de peygamberlik anlayışları arasında farklar vardır.

1-Yahudilikteki peygamber anlayışı, tanrıyla gürleşen ve onu yenen bir peygamber anlayışıdır.²² Böyle bir peygamber anlayışında peygamber tebliğci yani

¹⁹ Kitab-ı Mukaddes, İstanbul, 1997, Luka, 32, 35.

²⁰ Allah'ın sıfatları için bkz. Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, Kitabü't-Tevhid, Tah. Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979, s. 44-92. Bakillani, *İt-Temhid*, s. 44-48.

²¹ Bkz. Maverdî, Ebu Hasan Ali b. Muhammed, A'lâmü'n-Nübüvve, Beyrut, 1987, s. 56; Taftazani, Kelam İlmî ve İslam Akaidi, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1982, s. 302.

²² Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 32/27.

elçi olmaktan çok tanrı olma vasfına haizdir. Çünkü tanrıyla gürleşen ve onu yenen bir peygamber, onun emirlerini yerine getirmekten çok kendi taleplerini kabul ettiren varlık görünümü vermektedir. Dolayısıyla bu anlayışa göre peygamberin görevi elçilikten ziyade tanrıyla ortak güçlere sahip ve yeri geldiğinde onunla gürleşen hatta onu yenen bir varlıktır. Bu tür bir anlayış İslam kelamının tanımladığı nübüvvet kavramını karşılamaz.

2-Hristiyanlıktaki nübüvvet anlayışı ya da bizim peygamber olarak gördüğümüz Hz. İsa'ya onların yükledikleri özellik ise bir oğul özelliğidir. Oğulun toplum içindeki yeri, babanın olmadığı yerde baba rolünü üstlenmesi ve onun yetkilerine miras yoluyla sahip olmasıdır. Bunun da anlamı, oğul babadan bağımsız olarak hüküm koyma yetkisine ve hatta Hristiyanlarca bir baba sayılan tanrının yaratma gücüne vb. şeylere sahip olmasıdır. Bu özellikler bir peygamberden daha çok bir tanrının özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle İslam kelmacıları Yahudilerin ve Hristiyanların bu anlayışlarını bir şirk olarak değerlendirmektedir.²³

3-İslam'ın peygamber anlayışına göre, bir peygamber her şeyden önce insandır. Bir insanın dışında hiçbir özelliğe sahip değildir. Tek farkı onun elçi seçilmesi ve vahiy almasıdır. Aldığı vahyi insanlara açıklamaktan başka da sorumluluğu ve yetkisi yoktur. Yani İslam inancına göre peygamber, bir elçidir ve kendisine ne emredilirse onu yapmak zorundadır.

İnsan dışında ama tanrı vasıflarını içermeyen bir elçinin olması mümkün görülebilir. Ancak daha önce de söylendiği gibi bunun tercihi insanlara değil de Allah'a ait olması ve vakıanın da insanın elçi gönderilmesi şeklinde olması bu seçeneği devre dışı bırakmıştır.

Hz. Peygamber elçilikle görevlendirilince bazı insanlar, Onun elçiliğe layık olmamasının nedenlerini sayarlarken bir insan olmasını da bahane etmişler ve bir meleğin gelmesi gerektiğini savunmuşlardı.²⁴ Ama Allah, onlara kendi aralarından bir elçi gönderdi. Zira bu yetki insanlara ait değil Allah'a aitti. Bu nedenle de onların arzuladığı gibi değil Allah'ın istediği gibi olmuştur. Aslında onların Hz. Peygamberin insan olmasına itirazları onu kabul etmeme için bir bahaneden başka bir şey değildi. Zira Allah, daha önce de insanlar arasından elçiler göndermişti. İnsanlara kendi içinden elçiler gönderilmesi rasgele bir olay olarak düşünülebilir ama onun bazı gerekçelerinin olduğu göz ardı edilmemelidir.

İnsan olan bir peygamberin insanları yönlendirmesi daha kolay ve insanlar için bu alışılmış bir yoldur. Peygamberlerin insan dışından biri olması Allah için mümkündür. Ancak insanların kendi cinsinden biriyle hem hal olmaları ve onları anlamaları daha kolaydır. Bu nedenle Allah insanlara kendi cinsinden hem de kendi milletinden elçi göndermiştir. Gerçi insanların kendi aralarından çıkan bir elçiyi bazı konularda eşit olmalarından dolayı kabullenmede zorlansalar da insanlar açısından aşılması belki diğer sıkıntılardan daha kolaydır. Mesela elçi bir melek olsaydı, onun yaşantısı insanlar gibi olamayacağından insanların yaşadığı her şeyi yaşayamaz ve insanlara bu konuda örnek olamazdı. Örnek olma öğrenme ve yaşama için büyük

²³ Kitap-ı Mukaddes, Luka, 1/32.

²⁴ Bkz: el-Furkan, 25/7.

etkiye sahip olduğu düşünülürse insanlar için diğerinden daha önemlidir. Dolayısıyla insanlara kendi cinsinden bir elçi gelmesi daha faydalı olabilir.

Peygamberin insan olmasının bir başka önemi de; insanları doğru yola getirmenin insani şartlarda gerçekleşeceği anlamına gelir. Mesela Allah insanların hepsini elçi göndermeden imana zorlayabilir ve buna da gücü yeterdi. Nitekim bir Ayette "Allah dileseydi sizi yok edip yerinize inanan toplumlar getirirdi" buyurması buna delildir. Ama Allah insanları bazı şeylerden dolayı bu konuda serbest bırakmış ve onlara sadece yol göstermekle yetinmiştir. Eğer Allah insanları zorla imana sürükleseydi insanların iradesi kalmaz ve dilediğini yapan mükemmel varlık olma özelliğini kaybeder, bu dünyaya imtihan için geldiğine inanılan insanların imtihanlarının bir anlamı kalmazdı. İradesi olmayan ve dilediğini yapma yetkisi olmayan bireyin fiiliyatlarıyla imtihan edilmesi mümkün değildir. Dünyaya imtihan için gönderilen ve hürriyeti kısıtlanmayan insanın hayat tarzının yönlendirilmesi için insani biçimlerden başka geriye bir şey kalmamaktadır. Yönlendirme insani biçimlerde olacaksa bu iş için de elbette en uygunu insanların kendi arasından bir elçi gönderilmesi ve bu insanın da insani güçler içinde kalması gerekir. Peygamberlik konusunda doğruluğunun tespiti için verilen mucizeler ve sosyal hayattaki zorluklara karşı vahiy ile bilgilendirmeyi saymazsak diğer mücadeleler için Hz. Peygamber bir insan gibi çaba göstermiş ve uğraşmıştır. Hiçbir zaman kendisine çalışma ve çabası olmadan bağışlamalarda bulunulmamıştır. Bunun anlamı şudur; peygamber de diğer insanlar gibi hayat şartlarıyla mücadele etmiş ve mücadelesinin karşılığını almıştır. İşlerini başarması konusunda da yakın çevresi ona destekçi olmuştur. Hz. Hatice'nin, ilk vahiy alametlerinde ve sıkıntılı günlerde ona verdiği ve manevi maddi desteği zikre değer olduğuna inanıyoruz.²⁵ Bunların ötesinde, tebliğin insani şartlar içinde olmasının başka sebepleri olduğu kanaatini taşıyoruz. Bu açıkça insanlara bir mesajdır. Allah, kendi elçisine bile uğraşmaksızın bir şeyler bahsetmiyorsa, insanların çalışıp kazanması, karşılıksız hibe beklememesi gerekir. Ne yazık ki inananlar hep Allah'tan beklemişlerdir. Elbette beklemeleri gerekirdi. Ancak çalışmayı ihmal etmemeliydiler.

Bazı bilim adamları, peygamberlerin normal insanlardan farklı yapılara sahip olduğunu savunurlar.²⁶ Bu yapıyla normal insan sınırlarının ötesinde bir yapı kastediliyorsa bunun imkanı tartışmalıdır. Çünkü bununla o peygamberin insan olmadığı anlamı çağırır ki bu anlayış İslam düşüncesine aykırıdır. Ancak bu farklı yapıdan onun üstün zekalı ve üstün ahlaklı olduğu gibi şeyler kastediliyorsa buna katılmak gerekir. Zira insanları yönetecek ve onlara yol gösterecek insanların elbette bu vasıflara sahip olması gerekir. Allah'ın elçisi olarak düşünülen bir şahsın başka türlü olması Allah'ın elçisi ve insanları yönlendirecek bir lider olmaya yakışması düşünülemez.

B. VAHİY ALMASI

Vahiy gönderilmesinin iki yönü vardır. Birinci yönü elçiyi tayin eden merciin bu elçiyi muhatap alıp ona görevler vermesidir. Eğer elçi sadece tayin edilip ona bir

²⁵ Bkz. Dabaşı, a.g.e., s. 92.

²⁶ Bkz. Dabaşı, a.g.e., s. 67.

görev verilmezse elçi tayin edilmesinin bir anlamı kalmaz. Bu açıdan peygamberin vahiy alması çok önemlidir. İkinci yönü ise görevlendirilen elçinin zor anlarda desteklenmesi ve hitap ettiği topluma karşı güçlendirilmesidir. İnsanların elde etmesi imkansız olan şeyleri vahiy yoluyla alan bir elçi hitap ettiği toplum karşısında güç ve otorite kazanır. Çünkü bu kaynak sayesinde gerekli bilgileri doğrudan almaktadır. Eğitimle kazanılan bilginin insanlar üzerinde otorite sağladığı bir toplumda bu bilgiden daha üstün bir bilgiyle donanmak insanlar üstünde büyük etki oluşturmaktadır. Hatta günümüzde bile bu kaynağa yakınlığı ile otorite oluşturmuş şahıslar bulunmaktadır. Bu nedenle Allah kendi elçilerini gerektiği yerde destek olması için sürekli bilgilendirmektedir. Bu ise Peygamberler için büyük bir destektir.

Hiz. Peygamber sosyal konularda çıkmaza düşüldüğü veya bir problem oluştuğunda vahiy gelmesini beklerlerdi. Bu da göstermektedir ki vahiy insanlar için bir başvuru kapısıdır. Ancak bu kapı umum itibarıyla sadece peygamberlere açıktır. Bireysel bazda Allah dostlarına açık olan kapı bireyler için bir kaynak olabilir ama topluma olması imkansızdır. Zira bu tür bilgilerin vahiyde olduğu gibi mucize desteği olmadan ve Allah tarafından da yetkili tayin edilen bir kişiden sadır olmadıkça bağlayıcı olamazlar. Zaten böyle bir yetkilinin tayin edilmeyeceği naslarla bildirilmiştir.²⁷

Vahiy alan peygamber bilginin kaynağından direkt olarak gerçekleri almaktadır.²⁸ Allah'ın bazı veli kulları ilham yoluyla bilgi alsalar da bu bilgi vahiy özelliği taşımamaktadır. Çünkü vahiy teklifi içerdiği gibi ilhama göre daha kesindir. İlhamı alan kişinin bunun rahmani mi, şeytani mi olduğunu ayırma imkanı yoktur. Vahiyde ise böyle bir şey olması imkansızdır. Vahiy alan kişi onu tebliğ etmekle yükümlü olmasına rağmen ilham da böyle bir zorunluluk olmadığı gibi bağlayıcılığı açısından da kişiseldir.²⁹

Bir Peygamberin, Allah tarafından seçilmesi ve vahiy alması onun dayanağının alem üstü olduğunu gösterir. Böyle bir kaynaktan besleniyor olma insanların ona itaatini artırır ve pekiştirir. Çünkü Peygamberler bu özellikleriyle diğer insanlardan ayrılır, bir yücelik ve seçkinlik kazanır.³⁰ Zira insanlar, Allah'ın seçmesi olmadan her ne şekilde olursa olsun bu mevkiye gelme imkanına sahip değildir. Bu nedenle de ona itaat ederler, saygı duyarlar ve severler.

Vahiy yoluyla gelen bilgiler zaman üstü ve evrenseldir. Ancak onların yorumlanması insanların çevresel yapısının elverdiği ölçüde olacağı için bölgesel ve zamansaldır. Bu nedenle zamanla dini bilginin anlaşılması da farklılaşabilmektedir.³¹

C. BİR PEYGAMBERİN ALLAH'IN ELÇİSİ OLDUĞUNUN KABUL EDİLMESİ

Bir peygamberin Allah'ın elçisi olarak kabul edilmesinin iki anlamı vardır. Birincisi Allah'ın peygamber göndermesini ya da peygamberlik müessesesini kabul etme ki bu konu yukarıda işlendi. İkincisi ise Allah'ın elçisinin tanınması yani kimin elçi olduğunun belirlenmesidir. Bu, peygamberin ilk geldiği toplumun onu tanıması için geçerli olduğu gibi sonradan inanacak veya ona tabi olacak insanlar için de

²⁷ Bkz. Dabaşı, a.g.e., s. 90.

²⁸ Bkz. İbn Rüşd, *Fasıl-ı Makal*, Çev. Süleyman Pludağ, İstanbul, 1985, s. 164; Sönmez, a.g.e., s. 9.

²⁹ Bkz. Nasr, S. Hüseyin, *Üç Müslüman Bilge*, Çev. Ali Ünal, İstanbul, ts. S. 55; Sönmez, a.g.e., s. 126.

³⁰ Dabaşı, a.g.e., s. 64.

geçerlidir. İslam kelim alimleri bu tespitin yapılması için bazı yollar tespit etmişler. Aslında var olan yolları sıralamışlardır. Bunlardan bir tanesi mucizeler ki bu günkü toplum için bunlar ancak bir haber özelliği taşır. İkincisi vahiy yoluyla gelen kitap ki bu halen delil olma özelliğini ilk günkü gibi korumaktadır. Üçüncüsü belki de en önemlisi, Hz. Peygamberin şahsiyeti ve Arapların bunu bilmesidir. Yani peygamberin doğru, dürüst ve akıllı olmasıdır. Araplar Hz. Peygamberin küçüklüğünden beri onu bu vasıflarıyla tanımışlar ve takdir etmişlerdir.³²

Hz Peygamber saydığımız bu yollar sayesinde insanlara otoritesini kabul ettirmiş ve insanları ikna etmiş ya da insanlar kendilerini bu kanıtla ikna etmişlerdir. Yoksa Peygamberlerin insanlara bunu başka yoldan ispatlaması mümkün değildir. Yani bir peygamberin insanlara beş duyu ile algılama imkanı olmayan bir alemleri başka türlü ispatlama imkanı yoktur. Ancak destekleyici unsurlarla Allah'ın varlığını ve kendilerinin de Allah'ın elçisi olduğunu ispatlayabilirler. Bu unsurlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. HARİKULADE OLAYLAR

Peygamberler gerektiğinde Allah'ın izni ve ihsanıyla insanların normal şartlarda yapmaları mümkün olmayan işler başarabilirler. Bunlara İslam kelamında mucize denir. Ancak her olağan dışı olay mucize olarak değerlendirilmez. Onların mucize olması için kelam alimleri bazı şartların bulunması gerektiğinden bahsederler.

Bir kere olağan dışı olayın mucize olması için bir peygamberlik iddiasıyla ortaya atılmalı. Böyle bir iddiaya dayanmayan olaylar mucize sayılmazlar. Mesela bir nübüvvet iddiası olmadan Allah'ın sevdiği kullara bahsettiği ihsanlardan bahsedilebilir. Ancak bunlar bir nübüvvet iddiası taşımadığı için mucize sayılmazlar. Üstelik bu ihsanlar, verilen insanlar tarafından bazen fark edilmeyebilir de. Zaten Allah dostu olan bir şahsın, kendisi elçi tayin edilmediği halde elçi olduğunu söylemesi düşünülemez. Böyle bir davranışta bulunulsa bile, bu kişilerin Allah dostu olmaları imkansızdır. Her ne kadar velayet Eş'ariler tarafından risaletle aynı kategoride değerlendirilse bile³³ ilhamın bir kişiye yetki veren içeriğe sahip olmadığı ve bilgilendirmeden öteye geçmediği de akıldan çıkartılmamalıdır. Hatta ilham bazen toplum üzerinde hiçbir otoritesi olmayan kişilere de verilebilir. Bu insanların aldıkları ilhamı bir yetkiye çevirmesi zaten mümkün değildir. Ancak otorite sahibi olan insanların böyle bir ilham aldığını iddia etmesi ve bunu yetkiye çevirmesi meşru olması bir yana oldukça tehlikelidir.³⁴ İlhamın bir yetki vermeyeceğinin başka kanıtı da ilhamın aynı dönemde birden fazla şahsa verilebileceğidir. Bu nedenle ilhamlar yetki verecek olsa yetkinin çoğalması gerekir ki, yetkinin doğası böyle bir şeye imkan vermemektedir.³⁵

İkincisi bu fiillerin bir beceri mahsulü olmaması gerekir. Yani belli usuller sonunda normal bir insan tarafından yerine getirilir olmaması gerekir. Peygamber

³¹ Bkz. Sönmez, a.g.e., s. 87.

³² Bkz. Mâverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammed, A'lâmü'n-Nübüvve, Tah. Muhammed Mutasimbillah el-Bağdadi, Beyrut, 1987, s. 181-190.

³³ Bkz. Yavuz, Salih Sabri, İslam Düşüncesinde Nübüvvet, İstanbul, ts. s. 80;

³⁴ Bkz. Dabaşı, a.g.e., s. 69.

³⁵ Dabaşı, a.g.e., s. 73.

olmayan insanların belli eğitim ve yöntemler sonunda yaptıkları işler mucize sayılmazlar.

Üçüncüsü bu olayların meydana gelmesinde bir vasıta kullanılmamalıdır. Bazı araçlarla yapılan olaylar insan gücünün dışında da olsa mucize sayılmazlar.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulursa bir olağan dışı olayın mucize olabilmesi için; nübüvvet iddiasında bulunan kişinin elinde zuhur etmesi, bulunduğu dönem içinde sadece bir kişinin bunu ifa edebilmesi, vahiy ile desteklenmiş yetki içermesi, vasıtasız yapılması, ve çeşitli vasıtalarla kazanılabilir olmaması gerekir. Ancak bu şartları taşıyan bir olağan dışı olay mucize olabilir ve bir şahsın peygamberliğine delil olabilir.³⁶

2. KUR'AN-I KERİM

İçerdiği gerçekler yönüyle belki de insanları ikna edecek yegane somut delildir. Çünkü onun içerdiği gerçekler insanlar tarafından algılanabilir ve değerlendirilebilir bir niteliktedir. Hatta insanlar bu kitap sayesinde Allah'ın sözlerine doğrudan muhatap olmakta ve bu kitapta yer alan ikna edici ifadelerle yüz yüze gelinmektedir. Bu ifadeler insanların gerçekleri görmelerine ve ona inanmalarına sebep olmaktadır. Bu delil yani kitap diğer mucizelerden farklı olarak diğer nesiller tarafından yüz yüze gelinen tek delildir. Çünkü bu delil canlı olarak insanların karşısında durmaktadır. Ancak zaman içinde cereyan eden deliller artık kitaplarda bir haber olarak insanlara ulaşmaktadır. Bir bakıma diğer deliller nakleden kitaba olan güvenle sınırlanmıştır. Ancak Kur'an asırlar boyu insanların gözle görüp kulaklarıyla işitecekleri bir delil olarak kalacaktır. Ama bu kitabın içeriğini anlama ve yorumlama kişilerin dağarcıklarıyla sınırlı olmasından dolayı, farklı yorumlara maruz kalacaktır.³⁷

3. HZ. MUHAMMEDİN ŞAHSİYETİ

Belki de bir elçinin ve bir otoritenin sahip olması gereken en önemli vasfı onun şahsiyetidir. İyi bir kişiliğe sahip olan bir insanın üstlendiği görevi ifa etmesi, şahsi zaatları bulunan birinden elbette daha kolay ve tabiidir. Özellikle bu görev beş duyu ile algılanamayan bir otoritenin elçisi olması durumunda daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü kendisine ulaşılma imkanı olmayan bir otoritenin elçisi olduğunu beyan eden kimsenin elçiliğini kendisinden başka şahitlik edecek kimsesi yoktur. Bu nedenle elçi tayin edilen kişinin sözüne güvenilir, adil, kısacası yüksek ahlaklı birisi olması gerekir.

Allah'a elçilik edecek birinin, bu elçiliğe layık olacak sıfatları taşıması gerekmektedir. Bu sıfatlar insanların sahip olduğu sıfatları aşmaması ama o sıfatların da en üstünü olmalı. İnsanları vasıflayan bu sıfatlar, akıl, zeka, dürüstlük vb. şeylerdir. Bu nedenle Ehl-i Sünnet kelim alimleri peygamberlerin vasıflarını sayarken bu hassasiyetin farkındaydılar. Hz. Peygambere isnat edilen bir çok güzel huydan bahsetmek mümkün ancak biz burada sadece bir otorite için önemli olan bazı hususiyetlerinden bahsedeceğiz.

³⁶ Geniş bilgi için bakınız, Maverdi, A'lâmü'n-Nübüvve, s. 62.

³⁷ Kur'anın icazı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Maverdi, A'lâmü'n-Nübüvve, s. 101-124.

a. AKILLI OLMASI

Yüce bir varlığa elçilik edecek bir şahsın, zihin özürülü olması düşünülemez. Çünkü böyle birini Allah'ın elçi tayin etmesi mümkün değildir. Üstelik insanlara elçi olarak gönderdiği kişi insanları yönlendirecek biri olması hasebiyle de onların yaşam biçimlerini en iyi bilen ve onları düzenleyen bir yapıya sahip olmalıdır. Akli özrü bulunan bir kişinin bunları yapması mümkün değildir. Zira bütün bu işler her ne kadar Allah'ın inayetiyle olsa da yine de beşeri kurallar içerisinde cereyan etmiştir. Daha açık söylemek gerekirse, Hz. Peygamber dini tebliğ ederken sanki bir sihirbazın sihirli bir değnekle dokunup her şeyi düzeltmesi gibi bir düzenlemeyle görevini ifa etmemiş, normal insanların yapması gereken şartlarda yerine getirmiştir.

Bu şartlarda görev ifa eden elçinin akıllı olmasının yanı sıra insanların aklı arasında en iyi akla da sahip olması düşünülebilir ve gerçekte de öyledir. Hz. Peygamber üstün bir akla ve zekaya sahipti. İnsanların meselelerini çözümlemeye çok isabetli ve dakikti. Kendisini aşan konularda ise vahye baş vurur ve vahyin gelmesini beklerdi.³⁸

b. SADAKAT YANI DOĞRULUK

Bir elçi için vaz geçilmez niteliklerden biri de sadakattir. Bunun iki yönü vardır. Birincisi peygamberin göndericisine olan sadakatı ki bu konu da her hangi bir endişenin olması mümkün değildir. Zira her şeye gücü yeten bir varlığın elçisinin ona itaatsizlik etmesi mümkün değildir. İkinci ise insanlara verilen güven. Bu güven insanlar arası ilişkilerde dikkat edilen en önemli özelliklerden biridir. Söylediğini doğru söyleyen, verdiği sözün arkasında duran bir ahlaka sahip birey olma insanlar arasında en önemli hususiyettir. Bu vasıfları taşımayan insanlara değil itaat etme onunla arkadaşlık yapmayı bile kimse göze almaz. Bu nedenle yüce bir varlığın elçisinin insanlar açısından da bakıldığında bu özellikleri taşıması zorunludur. Gerçi yüce bir varlığın elçisi olan bireyin böyle üstün ahlaka sahip olmadığını düşünmek imkan dahilinde olmasa da, nübüvvet iddiasında bulunacak kişinin insanlar açısından bu özellikleri taşıması ve bu özelliklerle bilinmesi gerekir.

Hz. Peygamber Araplar arasında emin lakabıyla bilinir, herkes ona güvenirdi. Onun söylediğinin doğru, sözünün ise senet olduğunu kabul ederlerdi. Ancak Hz. Peygamberin elçilik görevini ifa etmesi onların saltanatına son vereceği düşüncesiyle ona karşı çıkmışlardı. Ona hiçbir zaman yalancı sıfatını yakıştırmamışlardı. Onun yerine deli veya cinli sıfatını atfetmişlerdi. Zira herkes bildirdi ki Hz. Muhammed asla yalan söylemez ve kötülük yapmazdı. Bunu bildikleri için onun delirdiğini veya cinlendiğini düşündüler. Ancak ona inanmak istemezlerdi. Çünkü ona inanmaları durumunda bütün yetkileri ellerinden gidecekti ve bunu asla göze alamazlardı.

SONUÇ

Otorite bir alanda güç ve yetki sahibi olmadır. Mutlak ve göreceli diye iki türlü otoriteden bahsetmek mümkündür. Mutlak otorite, gücünü kendi varlığından alır,

³⁸ Maverdi, A'lâmü'n-Nübüvve, s. 283.

göreceli otorite ise mutlak otoriteden veya bunun dışındaki her hâangi bir göreceli otoriteden alır. Bu yetki çeşitli biçimlerde alınmakta ve farklı alanları kapsamaktadır.

Kaynağı bakımından otorite iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi mutlak otoriteden alınan yetkililerdir ki bu otorite muvakkat veya süresiz olabilir. Süresiz olan otorite bireyin otoritesidir ki bu otorite akıl baliğ olan her insanın sahip olduğu otoritedir. Bu otoritenin hastalık vb durumlar hariç bireyden ayrılması söz konusu değildir. Diğer muvakkat olan ise belli zaman için bireye verilen otoritedir. Nübüvvet veya velayet gibi.

Göreceli otoritelerden alınan yetki ise insanların mutlak otoritenin verdiği veya kendi içlerinden birine her hangi bir vesileyle çeşitli şekillerde verdikleri veya kişinin kendi aldığı otoritedir. Bu otorite genelde muvakkattır. Ancak bilgi gibi insanların kendi vâsfi haline gelen yetkileri asla onlardan ayrılmaz.

Alanları bakımından otorite çeşitli isimler almıştır. Bu isimler onların kapsadığı alana göre değişebilmektedir. Mutlak, dini, ilmi, siyasi vb. gibi isimlerle anılırlar. Bizim konumuzu ise dini otorite oluşturmaktadır. Özellikle bir dini otorite olan Hz. Peygamberin otoritesinin dayanakları.

Her şeyden önce bir peygamberin peygamber olabilmesi için Allah tarafından seçilmesi gerekir. Allah açısından bakıldığında bu seçmenin hiçbir ön şartı yoktur. Zira Allah istediğini seçer ve istediği gibi yaratır. Ama insanlar açısından bakıldığında peygamber olması gereken bir şahsın belli özellikleri taşıması gerekir. Akıllı, dürüst, güvenilir ve adil olması gibi bir çok vasfı saymak mümkündür. Bu özellikler insanlar arasında genel geçer özelliklerdir. İyi bir insanda bulunması istenilen özelliklerdir. Zaten Allah'ın elçisi için başka bir sıfatın hem Allah'a elçi olacak bir birey olarak hem de Allah'ın kendine layık bir elçiyi seçmesi açısından bakıldığında bu özelliklerin dışında olması düşünülemez.

Allah'ın bir elçiyi seçmesi onun peygamber olması için yeterlidir. Ancak kendisine uyan bir ümmetinin olması için bu peygamberin kabul edilmesi gerekir. Yani ona inanılması gerekir. Bir peygamberi inana toplumun bundan da önce bir Allah'a inanması gerekir. Üstelik inandığı Allah'ın bir peygamber gönderme özelliğine sahip bir ilah olması gerekir. Nitekim Allah'a inanıp da çeşitli vesilelerle O'nun peygamber göndermesini kabul etmeyeler de vardır. Bunları kendi aralarında farklı sınıflara ayırmak mümkündür.

1-Peygamber gönderebilecek vasıfta bir tanrıya inanıp da peygamber göndermesine gerek olmadığına inananlar.

2-Bir tanrıya inandığı halde inandığı tanrının peygamber gönderme vasfına haiz olmaması.

3-Tanrıya inanmayanlar.

Peygamber gönderme özelliğine sahip bir tanrı inancına sahip olanlar da kendi aralarında farklı sınıflara ayrılırlar. Bunlar genelde Ehl-i Kitap diye adlandırdığımız Hristiyan ve Yahudilerdir. Hristiyanlara göre Hz. İsa bir peygamberden ziyade tanrının oğlu olarak görülür. Yahudiler de ise bir peygamber tanrıyla güreşebilmekte ve hatta onu yenmektedir. Bu tür özelliklere sahip olan bir şahsın İslam literatüründe ki peygamber gibi olması düşünülemez. Tanrının oğlu olan tanrının özelliklerin taşıy, tanrıyı yenen ya onunla aynı özelliğe sahip veya ondan daha üstündür. Aynı özelliklere sahip olan şahısların birbirinin elçisi olması yerine

müstakil otorite olması daha uygundur. Dolayısıyla bir peygamber ya bu özelliklerle nitelenmemeli veya ona peygamber denmemeli.

Bir peygamber gönderme vasfına haiz tanrının elçi olabilecek nitelikte bir şahsı insanlara dilerse elçi olarak gönderebilir. Ancak bu elçinin bir ümmeti olması için o elçinin tanrının elçisi olduğunun ispatlanması gerekir. Bu ispatlamalar da farklı şekillerde olmuştur. Birincisi bir peygamber olarak gelen kişinin şahsiyeti davasını kabul ettirmesi açısından çok önemlidir. Eğer bu kişi güvenilir, dürüst bir insansa onun elçilik iddiasına inanmak biraz daha kolaydır. Ancak bunun yanı sıra başka şeylerinde destek olması gerekir. Allah'tan gelen vahiy, ister sosyal hayatta olsun ister davasını ispatta olsun bir peygamberin en büyük desteğidir. Bir de Allah, bunun yanında bazı mucizeleri elçisine vermesi ve onların bu mucizeleri gerektiği yerde kullanmaları onların elçiliklerinin kanıtı olabilmektedir.

Kısacası peygamberlerin otoritelerinin iki dayanağı vardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi kendilerini elçi seçen Allah, ikincisi Allah'a ve kendilerine inanan bir topluluk.

KAYNAKÇA

- Alfred, Weber, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1964.
- Aydın, M. Akif, *İslam Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985.
- Bağçeci, Muhittin, *Nesefiye Göre İman*, Kayseri, ts.
- Bakillani, Ebu Bekir Muhammed b. Et-Tayyib, *Temhidü'l-Evail ve Telhisü'd-Delail*, Tah. İmadüddin Ahmed Haydar, Beyrut, 1987.
- Bayraklı, Bayraktar, *Farabide Devlet Felsefesi*, İstanbul, 1983.
- Bolay S.Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- Dabaşı, Hamid, *İslamda Otorite*, Çev. Süleyman E. Gündüz, İstanbul, 1995.
- Demir, Ömer-Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara, 1997.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Otorite Maddesi; Farabi, *Medinetü'l-Fazıla*, Çev. Nafiz Dannişman, ts.
- Hallaf, Abdulvehhab, *İlm-i Usulü'l-Fıkh*, İstanbul, 1983.
- İbn Rüşd, *Faslü'l-Makal*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1985.
- Kant, *Seçilmiş Yazılar*, Çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, 1984.
- Kitab-ı Mukaddes*, İstanbul, 1997.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, *Kitabü't-Tevhid*, Tah. Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979, s. 44-92.
- Mâverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammed, *A'lâmü'n-Nübüvve*, Tah. Muhammed Mutasımbillah el-Bağdadi, Beyrut, 1987.
- Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkamü's-Sultaniyye*, ts.
- Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, 3. Baskı, Selçuk Yay., Ankara, 1992.
- Nasr, S. Hüseyin, *Üç Müslüman Bilge*, Çev. Ali Ünal, İstanbul, ts.
- Pezdevi, Ebu Yusuf Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, Çev. Prof. Dr. Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1988.
- Sönmez, Bülent, *Peygamber ve Filozof*, Ankara, 2002.
- Şehristani Muhammed b. Abdulkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, Tah. Muhammed Fehmi Muhammed, Beyrut, 1992.
- Taftazani, *Kelam İlmî ve İslam Akaidi*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1982.
- Tehanevi, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşafü İstilahati'l-Fünun*, İstanbul, 1984, s. 1308.
- Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul, ts.